مجله اقتصادی - ماهنامه بررسی مسائل و سیاستهای اقتصادی
شماره‌های ۷ و ۸، مهر و آبان ۱۳۸۹ صفحات ۸۶ -۶۳

# بررسی و ارزیابی روش‌های پرداخت نقدی یارانه‌ها

نرگس نجفی[۱] و فرید دهقانی[۲]

**برنامه‌های پرداخت نقدی یکی از انواع برنامه‌های تور ایمنی است که در بسیاری از کشورها به عنوان برنامه حمایتی مورد استفاده واقع می‌شود. در مقاله حاضر که با هدف بررسی و ارزیابی روش‌های پرداخت نقدی یارانه‌ها جهت بکارگیری این برنامه جبرانی در بازتوزیع منابع آزادشده از هدفمندسازی یارانه‌ها در ایران تهیه شده، ضمن اشاره کلی به مبانی نظری پرداخت‌های نقدی، مزایا و معایب این برنامه‌ها در مقایسه با برنامه‌های پرداخت نقدی مشروط، مورد بررسی قرار گرفته است. نتایج بررسی مبانی نظری پرداخت‌های نقدی و نیز تجربه سایر کشورها در اجرای چنین برنامه‌هایی حاکی از این واقعیت است که منظور از برنامه پرداخت نقدی لزوماً پرداخت پول نقد به مردم نیست بلکه بنا به تعریف این‌گونه برنامه‌ها شامل برخی از انواع مستمری‌ها، بیمه‌های بیکاری، مساعدت‌های اجتماعی، پرداخت‌های مختلف به معلولان و افراد ناتوان و بیمه بازنشستگی است. از این رو به نظر می‌رسد تعریف و مفهوم تحلیلی بکار رفته در قانون هدفمند کردن یارانه‌ها برای پرداخت نقدی یارانه، تفاوت‌های اساسی با مفاهیم بکار رفته در این رابطه در سایر کشورهای جهان دارد. شاید بتوان این تفاوت دیدگاه‌ها را به عدم توجه کافی صاحب‌نظران و مسئولان تهیه لایحه به مبانی نظری و ادبیات موجود در این حوزه نسبت داد. بنابراین پیش‌بینی می‌شود تا زمانی که دیدگاه سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان بازتوزیع نقدی یارانه‌ها نسبت به طراحی و اجرای این برنامه اصلاح نشود، برنامه مزبور نیز سرانجامی بهتر از پرداخت یارانه‌های عام (شرایط فعلی) نداشته باشد.**

**واژه‌های کلیدی**: هدفمندسازی یارانه‌ها، برنامه‌های پرداخت نقدی، تور ایمنی، بازتوزیع.

۱. کارشناس ارشد اقتصاد، وزارت رفاه و تامین اجتماعی. nnajafi1359@hotmail.com
۲. کارشناس ارشد اقتصاد، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی. fdehghani1979@yahoo.com

[ Downloaded from ejip.ir on 2026-11-10 ]

## ۱. مقدمه

یکی از محورهای اصلی طرح تحول اقتصادی که چندی است در دستور کار دولت قرار دارد، برنامه هدفمندسازی یارانه‌ها است. در این برنامه به منظور جبران هزینه‌های مازاد ناشی از اجرای هدفمندسازی یارانه‌ها برای خانوارها، سازوکارهای مختلفی پیش‌بینی شده که یکی از آنها بازتوزیع نقدی درصدی از منابع آزادشده در بین گروه‌های آسیب‌پذیر می‌باشد. اما، طراحی چنین مکانیزمی میسر نخواهد بود مگر با بررسی همه ابعاد مثبت و منفی پرداخت نقدی یارانه‌ها در کشور. از این رو توجه به تجربه سایر کشورها در اجرای برنامه‌های هدفمندسازی یارانه‌ها و نیز برنامه‌های اعطای پرداخت‌های نقدی به خانوارها می‌تواند در سیاست‌گذاری‌ها در این رابطه بسیار کمک نماید.

بررسی مبانی نظری موجود در رابطه با برنامه‌های پرداخت نقدی[1] در دنیا حاکی از این واقعیت است که این برنامه‌ها در واقع یکی از انواع برنامه‌های تور ایمنی هستند که در شکل‌های متنوعی در کشورهای مختلف به اجرا در می‌آیند. بنابراین، به منظور ورود به بحث پرداخت‌های نقدی، ابتدا لازم است بدانیم که تور ایمنی چیست و شامل چه برنامه‌هایی می‌باشد؟

در این مقاله سعی بر این است که ضمن نگاهی اجمالی به انواع مختلف برنامه‌های تور ایمنی به تفصیل به بررسی برنامه‌های پرداخت نقدی (به عنوان یکی از مهم‌ترین ابزارهای اجرای برنامه‌های تور ایمنی) و نیز بررسی مزایا و معایب این روش در مقایسه با سایر روش‌های اجرایی برنامه تور ایمنی پرداخته شود.

## ۲. مبانی نظری

حمایت اجتماعی[2] به عنوان یکی از ابزارهای کلاسیک مبارزه با فقر، در ساده‌ترین تعریف عبارت است از اقدامات دولتی[3] با هدف حمایت درآمدی از افراد یک جامعه. هدف کلی از اعمال سیاست حمایت اجتماعی، حمایت از افراد فقیر و توانمندسازی آنها از طریق افزایش دارایی‌ها و ظرفیت‌های اجتماعی و ارتقای نهادهای ادغام‌کننده[4] در نظام اجتماعی و در نتیجه افزایش فرصت‌های در دسترس این افراد است تا به‌این ترتیب امنیت معیشت آنها تضمین شود (معینی،۱۳۸۱). به طور کلی

---

۱. یادآوری این نکته ضروری است که منظور از پرداخت‌های نقدی الزاماً پرداخت پول نقد به افراد و خانوارها نیست بلکه چنانکه در ادامه مقاله نیز در تعریف پرداخت‌های نقدی اشاره خواهد شد این‌گونه پرداخت‌ها شامل برخی از انواع مستمری‌ها، بیمه‌های بیکاری، مساعدت‌های اجتماعی، پرداخت‌های مختلف به معلولان و افراد ناتوان و بیمه بازنشستگی است.

2. Social Protection
3. Public Measures
4. Inclusive Institutions

[ Downloaded from ejip.ir on 2026-11-10 ]

حوزه‌های سنتی حمایت اجتماعی عبارتند از مداخله دولت در بازار کار، بیمه‌های اجتماعی و تورهای ایمنی. برنامه‌های تور ایمنی در کشورهای مختلف تحت عناوین متفاوتی بکار گرفته می‌شوند مانند برنامه‌های مساعدت اجتماعی، برنامه‌های رفاهی و یا برنامه‌های تور ایمنی اجتماعی. بنا به تعریف سازمان همکاری‌های اقتصادی و توسعه(OECD)، برنامه‌های تور ایمنی در واقع حمایت‌های هدفمند از خانوارهایی است که هیچ‌گونه منبع درآمدی ندارند. این مساعدت‌ها در زیربخش‌های پایین‌تر توزیع درآمد منشعب شده‌اند و باعث کاهش محرومیت‌های اجتماعی گروه هدف، حداقل‌سازی بی‌میلی به اشتغال و تشویق و ترغیب عزت نفس آنها می‌شوند.

تور ایمنی نقش عمده‌ای در سیاست‌های توسعه در همه کشورها ایفا می‌کند. مفهوم تور ایمنی در واقع مبتنی بر کاهش شدت فقر از طریق بازتوزیع منابع در کشور می‌باشد. به این ترتیب که از سویی به خانوارها کمک می‌کند که برای آینده خود سرمایه‌گذاری کنند و ریسک‌های احتمالی را مدیریت نمایند و از سوی دیگر به دولت‌ها در اتخاذ تصمیم‌های مناسب در حوزه اقتصاد کلان، تجارت، کار و بسیاری از بخش‌های دیگر کمک می‌نماید. به‌طور کلی برنامه‌های تور ایمنی چهار هدف عمده را دنبال می‌کنند:

۱- اثر فوری بر کاهش نابرابری و فقر شدید
۲- توانمند کردن خانوارها در جهت سرمایه‌گذاری برای دستیابی به آینده‌ای بهتر
۳- مدیریت ریسک اجتماعی
۴- کمک به دولت جهت انجام اصلاحات مناسب اقتصادی، اجتماعی

بنابراین می‌توان گفت که تور ایمنی مجموعه منظم و هماهنگی از سیاست‌های اجتماعی است که به منظور کاهش فقر، کاهش نابرابری، مدیریت ریسک اجتماعی و نیز اعمال حمایت‌های اجتماعی طراحی شده است.

دراین قسمت توجه به این نکته ضروری است که تور ایمنی همواره پاسخ کامل و بسنده‌ای برای کاهش فقر یا مدیریت ریسک نمی‌باشد. از این رو، طراحی و بکارگیری تور ایمنی در هر کشور باید متناسب با محیط اقتصادی، سیاسی و اجتماعی آن کشور صورت گیرد و به منظور تعدیل کاستی‌های آن در هر کشور می‌توان از ابزارهای موجود همچون بیمه‌های اجتماعی و یا سایر سیاست‌های حمایت اجتماعی و سیاست‌های کاهش فقر استفاده نمود. بنابراین، با در نظر گرفتن این واقعیت که هیچ دستورالعملی به تنهایی تمام شرایط و مشکلات را پوشش نمی‌دهد لازم است که ترکیبی از برنامه‌های حمایتی در رابطه با کاهش فقر مزمن، فقر زودگذر و موقتی و نیز برنامه‌های

[ Downloaded from ejip.ir on 2026-11-10 ]

حمایتی مرتبط با گروه‌های آسیب‌پذیر بکار گرفته شود تا تور ایمنی از حداکثر کارایی لازم برخوردار شود.

## ۲-۱ انواع برنامه‌های تور ایمنی

به طور کلی می‌توان برنامه‌های تور ایمنی را در سه گروه عمده دسته‌بندی نمود:

**الف) برنامه‌هایی که پرداخت‌های غیرمشروطی را در قالب نقدی و کالایی برای گروه‌های هدف تأمین می‌کنند**

در واقع این گروه در برگیرنده برنامه‌هایی است که ضمن تأمین منابع مالی یا کالایی برای خانوارهای فقیر باعث می‌شوند که آنها از حداقل مصرف برخوردار شوند. این برنامه‌ها به افرادی که در فقر شدید به سر می‌برند، این اطمینان را می‌دهد که در صورت وقوع شوک‌های اقتصادی، دولت به آنها در جهت دستیابی به سطح حداقل مصرف کمک می‌کند. این برنامه‌ها در شکل‌های مختلفی اجرا می‌شوند که مهم‌ترین آنها به شرح زیر است:

پرداخت‌های نقدی و شبه‌نقدی(Vouchers، کوپن، کارت خرید و موارد مشابه)؛مانند مساعدت‌های اجتماعی نیازمحور، مستمری‌های غیر مشارکتی[1] و مستمری‌های از کار افتادگی، کمک‌هزینه‌های خانواده و بن‌های غذایی.

پرداخت‌های کالایی مواد غذایی شامل اعطای مواد غذایی هدفمند و یا جیره‌های غذایی، سایر برنامه‌های غذا محور، مکمل‌های غذایی مادران و کودکان و نیز برنامه‌های تغذیه مدارس.

یارانه‌های عام(همگانی) شامل یارانه‌های مواد غذایی، انرژی، مسکن و صنایع همگانی(مثل برق و تلفن).

برنامه‌های پرداخت غیر مشروط در واقع انعطاف‌پذیرترین برنامه از انواع برنامه‌های تور ایمنی است که امکان تغییر شکل جهت دستیابی به هریک از اهداف چهارگانه تور ایمنی را دارا می‌باشند.

**ب) برنامه‌های تولید درآمد**

تمرکز عمده این نوع برنامه‌ها که مشتمل بر برنامه‌های کار موقت[2] یا برنامه‌های کار عمومی[3] است، تأمین مشاغلی برای فقراست که نیاز به مهارت بالا ندارند (مانند کارهای ساختمانی یا تعمیراتی) و

1. Noncontributory Pensions
2. Workfare
3. Basic Services

[ Downloaded from ejip.ir on 2026-11-10 ]

دستمزدی که بابت این‌گونه فعالیت‌ها به افراد داده می‌شود، عمدتاً در قالب پول نقد یا موادغذایی می‌باشد. این برنامه‌هابه خانواده‌های آسیب‌پذیر و افرادی که در شرایط فقر مزمن زندگی می‌کنند این اطمینان را می‌دهد که در صورت وقوع شوک اقتصادی می‌توانند از طریق مشارکت در چنین طرح‌هایی از بدتر شدن اوضاع زندگی خود جلوگیری نمایند.

**ج) برنامه‌هایی که باعث حمایت و تقویت سرمایه انسانی و نیز دسترسی به خدمات اساسی(بنیادی)[1] می‌شوند**

این نوع برنامه‌ها، تأمین‌کننده پرداخت‌های مشروطی از دولت است که به منظور تشویق فقرا به استفاده از تسهیلات آموزشی و بهداشتی و یا سایر خدمات اساسی(بنیادی) صورت می‌گیرد. بنابراین این‌گونه برنامه‌ها نقش مهمی در تشویق سرمایه‌گذاری در سرمایه انسانی و نیز تأمین یک گزینه پایدار در اصلاحات دولتی ایفا می‌کنند. انواع ابزارهای این برنامه‌ها عبارتند از:

پرداخت‌های مشروط[2]؛ پرداخت‌هایی در قالب نقدی یا کالایی به خانواده‌های فقیر با شرط به کارگیری پرداخت‌ها در آموزش یا بهداشت.

معافیت از پرداخت هزینه‌های سلامت و آموزش[3]، مکانیزم‌هایی برای حصول اطمینان از دسترسی به خدمات عمومی اساسی[4] از قبیل معافیت از پرداخت هزینه خدمات و مراقبت‌های بهداشتی، بسته‌های آموزشی یا بورسیه تحصیلی.

انتخاب ترکیبی از برنامه‌های فوق در هر کشور بر اساس شرایط و محیط اقتصادی- اجتماعی آن کشور صورت می‌گیرد. البته گاهی ممکن است یک برنامه حمایتی در مقطعی برای یک کشور مناسب باشد، اما ضمن تغییر شرایط زمانی لازم است که برنامه‌های حمایتی در قالب‌های دیگری ارائه شود. بنابراین، طراحی و اجرای یک برنامه در یک دوره زمانی مشخص الزاماً به معنای ضرورت ادامه آن برنامه در آینده نبوده و لازم است که برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران حوزه‌های اقتصادی- اجتماعی به فراخور شرایط موجود در هر کشور برنامه‌های متناسبی را طراحی و جایگزین برنامه‌های قبلی نمایند یا حتی برنامه‌هایی را به عنوان مکمل برنامه‌های قبلی به اجرا درآورند. بررسی‌ها نشان می‌دهند که یکی از عمده‌ترین انواع اصلاحات صورت گرفته در این رابطه در برخی

1. Basic Services
2. Conditional Transfers
3. Fee Waivers for Health & Education
4. Essential Public Services

[ Downloaded from ejip.ir on 2026-11-10 ]

کشورها، کاهش یا حذف یارانه‌های عام و جایگزینی آن با دیگر انواع کارآمدتر و هدفمند برنامه‌های حمایتی است.

اکنون با توجه به عزم جدی دولت ایران در سال‌های اخیر مبنی بر اجرای طرح تحول اقتصادی که یکی از محورهای عمده آن اصلاح نظام یارانه‌ها می‌باشد طراحی تور ایمنی متناسب با این هدف اصلاحی دولت می‌تواند گام مهمی در اجرای بهینه طرح مزبور قلمداد شود. به‌ویژه اینکه در برنامه هدفمندسازی یارانه‌ها، موضوع بازتوزیع منابع آزاد شده با هدف جبران خانوارها و گروه‌های آسیب‌پذیر یکی از اولویت‌های اصلی در اجرای برنامه است. از این رو بررسی روش‌های بکار گرفته شده در سایر کشورها در این رابطه و نیز میزان موفقیت آنها در هدفمند نمودن بکارگیری منابع آزاد شده از محل اصلاح قیمت‌ها، ضروری به نظر می‌رسد.

## ۳. مقایسه متداول‌ترین برنامه‌های تور ایمنی در کشورهای مختلف

در این بخش ۱۲۲ مورد از متداول‌ترین صورت‌هایی مداخلات دولت‌ها جهت اجرای برنامه‌های تور ایمنی که توسط ۴۸ کشور اتخاذ شده مورد بررسی قرار گرفته است. جدول(۱) بیانگر چگونگی توزیع برنامه‌های مزبور در جهان بر حسب نواحی مختلف و نیز سطح درآمد کشورها است. همان‌طور که در جدول ۱) مشاهده می‌شود برنامه پرداخت‌های نقدی، مهم‌ترین برنامه حمایتی است که کشورها اتخاذ نموده‌اند به گونه‌ای‌که بیش از ۴۰ درصد از تعداد برنامه‌های حمایتی اتخاذ شده در کشورها مبتنی بر پرداخت‌های نقدی بوده است. همچنین، ملاحظه می‌شود که در برخی از مناطق الگوی حمایتی خاصی در راستای فقرزدایی و اجرای برنامه‌های تور ایمنی مورد توجه سیاست‌گذاران می‌باشد؛ به گونه‌ای که به عنوان مثال در کشورهای اروپای شرقی، روسیه و کشورهای آسیای میانه، پرداخت نقدی به عنوان الگوی غالب حمایتی بوده است. این در حالی است که در کشورهای خاورمیانه و شمال آفریقا، یارانه‌های غذایی به عنوان الگوی غالب حمایتی بوده و در کشورهای آسیای جنوبی، پرداخت‌های شبه‌نقدی به عنوان مهم‌ترین الگوی حمایتی کشورهای منطقه بکار گرفته شده است.

[ Downloaded from ejip.ir on 2026-11-10 ]

**جدول ۱. توزیع متداول‌ترین برنامه‌های تور ایمنی در دنیا**

| | تعداد کل برنامه‌های حمایتی | پرداخت های انتقالی | | | یارانه‌ها | | برنامه های عمومی[1] | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | | نقدی | شبه نقدی | غذایی | غذایی | غیر غذایی | ایجاد شغل | صندوق‌های اجتماعی[2] مثل Output Program |
| **توزیع بر اساس مناطق** | | | | | | | | |
| آمریکای لاتین و کارائیب | ۳۲ | ۱۴ | ۳ | ۴ | ۰ | ۲ | ۴ | ۵ |
| اروپای شرقی،روسیه و کشورهای آسیای میانه | ۲۶ | ۲۴ | ۱ | ۰ | ۰ | ۰ | ۰ | ۱ |
| خاورمیانه و شمال آفریقا | ۱۴ | ۱ | ۰ | ۰ | ۱۳ | ۰ | ۰ | ۰ |
| صحرای آفریقا | ۱۳ | ۴ | ۰ | ۱ | ۴ | ۱ | ۲ | ۱ |
| آسیای جنوبی | ۲۱ | ۱ | ۱۳ | ۳ | ۰ | ۰ | ۴ | ۰ |
| آسیای شرقی | ۱۶ | ۵ | ۱ | ۴ | ۱ | ۲ | ۲ | ۱ |
| **توزیع بر اساس سطح درآمد** | | | | | | | | |
| کشورهای بسیار فقیر | ۶۳ | ۱۷ | ۱۵ | ۶ | ۱۰ | ۲ | ۸ | ۵ |
| کشورهای با سطح درآمد کم و متوسط | ۵۹ | ۳۲ | ۳ | ۶ | ۸ | ۳ | ۴ | ۳ |
| کل | ۱۲۲ | ۴۹ | ۱۸ | ۱۲ | ۱۸ | ۵ | ۱۲ | ۸ |

* اعداد بیان شده در جدول تعداد برنامه‌های اجرا شده در منطقه جغرافیایی یا سطوح درآمد مختلف است.

**منظور از کشورهای بسیار فقیر، کشورهایی است که (GDP) سرانه که بر مبنای قدرت خرید(PPP) تعدیل شده کمتر از ۱۲۰۰ دلار نباشد و کشورهای با درآمد متوسط، کشورهایی تعریف شده که GDP) سرانه بالاتر از ۱۲۰۰ و کمتر از ۱۰۸۴۰ دلار دارند.

Source: Coady, David, Grosh, Margaret & John Hoddinott (2004), *Targeting of Transfers in Developing Countries: Review of lessons and Experience*, Washington, D.c World Bank.

### ۳-۱. بررسی شاخص‌های عملکرد هدفمندی برنامه‌های تور ایمنی

در مطالعات مختلف از شاخص‌های عملکردی متنوعی به منظور سنجش میزان موفقیت اجرای انواع سیاست‌های حمایتی در کاهش فقر و میزان بازتوزیع منابع در گروه‌های مختلف درآمدی و میزان بهره‌مندی فقرا از این سیاست‌ها استفاده شده است. با استفاده از این شاخص‌ها بدانیم که با اجرای هر

1. Public Works Program
2. Social Funds

[ Downloaded from ejip.ir on 2026-11-10 ]

برنامه حمایتی با روش‌های مختلف هدفمندی، دهک‌های مختلف درآمدی به چه میزان از این سیاست‌ها منتفع می‌شوند و بازتوزیع مجدد به چه میزان سطح رفاه اجتماعی را افزایش می‌دهد؟ بررسی‌ها نشان می‌دهند که متداول‌ترین شاخص‌هایی که تاکنون برای سنجش میزان موفقیت برنامه‌های مزبور در این رابطه بکار رفته عبارتند از:

شاخص نسبت دریافتی خانوارهای هر دهک از کل پرداخت‌های برنامه

شاخص تعداد ذینفعان هر برنامه در هر یک از دهک‌های درآمدی

جدول (۲) نشان‌دهنده لیستی از برنامه‌های حمایتی اجرا شده در کشورهای مختلف طی سال‌های (۲۰۰۳- ۱۹۸۵) میلادی است که شاخص عملکرد هدفمندی آنها با استفاده از دو شاخص فوق مورد مقایسه قرار گرفته است. در این جدول کشورهای مورد نظر به لحاظ شاخص عملکرد هدفمندی به ترتیب از بهترین به بدترین مرتب شده‌اند. همان‌گونه که ملاحظه می‌شود برنامه کار عمومی آرژانتین با شاخص عملکرد هدفمندی معادل ۴ بهترین و برنامه معافیت‌های مالیاتی (VAT)[1] برای شیر در افریقای جنوبی با شاخص عملکرد هدفمندی معادل ۰/۲۸ بدترین سطح هدفمندی را در بین کشورهای مورد بررسی داشته است. با بررسی برنامه‌های حمایتی ۱۰ کشور موفق می‌توان به این نکات مهم دست یافت:

هشت کشور از ۱۰ کشور برتر که شاخص عملکردی بالایی دارند، پرداخت نقدی را به‌عنوان الگوی حمایتی عمده خود اتخاذ نموده‌اند.

در کشورهای موفق مشاهده می‌شود که ابزار علمی مناسبی برای شناسایی فقرا استفاده شده است. به‌طوری‌که ۹ مورد از ۱۰ کشور برتر از روش آزمون قابلیت‌ها (MT) و آزمون قابلیت‌ها بر مبنای معیارهای غیر درآمدی (PMT) و هدفمندی جغرافیایی استفاده نموده‌اند.

نکته قابل توجه دیگر در خصوص این ۱۰ کشور این است که ۷ مورد از این کشورها، کشورهایی با درآمد بالاتر بوده‌اند (کوادی، گراش و هودنیوت، ۲۰۰۴).

1. Value-added Tax Exemption

[ Downloaded from ejip.ir on 2026-11-10 ]

**جدول ۲. مقایسه شاخص عملکردی برخی برنامه‌های مختلف طور ایمنی طی سال‌های (۲۰۰۳-۱۹۸۵)**

| کشور | برنامه | شاخص عملکردی | ارزیابی فردی | | | | طبقه بندی | | | | خودهدفمندی | | | | سهم پرداخت‌های انتقالی | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | | | MT | PMT | CA | جغرافیایی | سن | | سایر | شغل | مصرف | CB | ۱۰ درصد فقیرترین افراد | ۲۰ درصد فقیرترین افراد | ۴۰ درصد فقیرترین افراد |
| | | | | | | | سالمندان | کودکان | | | | | | | |
| آرژانتین | برنامه کار عمومی | ۴/۰۰ | | | | ✓ | | | | ✓ | | | ۶۰/۰ | ۸۰/۰ | |
| استونی | مساعدت اجتماعی نقدی | ۳/۴۷ | ✓ | | | | | | | | | | ۳۴/۷ | | |
| دومینیکن | پرداخت‌های نقدی | ۳/۰۰ | ✓ | | | | | | ✓ | | | | | ۶۰/۰ | |
| مجارستان | مساعدت اجتماعی نقدی | ۲/۷۲ | ✓ | | | | | | | | | | ۲۷/۲ | | |
| آلبانی | پرداخت نقدی | ۲/۶۵ | | | ✓ | | | | ✓ | | | | ۳۶/۰ | ۵۳/۰ | |
| یمن | پرداخت نقدی رفاه اجتماعی | ۲/۱۵ | ✓ | | | ✓ | ✓ | ✓ | ✓ | | | | ۶۸/۰ | ۷۵/۰ | ۸۶/۰ |
| لهستان | مساعدت اجتماعی نقدی | ۲/۱۰ | ✓ | | | | | | ✓ | | | | ۲۱/۰ | | |
| رومانی | تضمین حداقل درآمد | ۲/۰۸ | ✓ | | | | | | | ✓ | | | | | |
| شیلی | پرداخت نقدی | ۲/۰۸ | | ✓ | | | | ✓ | ✓ | | | | | ۵۷ | ۸۳ |
| نیکاراگوئه | پرداخت نقدی مشروط | ۲/۲۰ | | | | ✓ | | ✓ | ✓ | | | | ۳۲/۶ | ۵۵ | ۸۰/۹ |
| هندوراس | پرداخت نقدی | ۱/۹۹ | | | | ✓ | | ✓ | ✓ | | | | ۲۲/۱ | ۴۲/۵ | ۷۹/۵ |
| شیلی | ناهار مدارس | ۱/۹۸ | | ✓ | ✓ | ✓ | | ✓ | | | | | | ۵۳ | ۷۹ |
| اسلونی | Otroski Dodatek | ۱/۹۵ | ✓ | | | | | ✓ | | | | | ۴۲ | ۶۵ | ۷۸ |
| بلغارستان | کمک‌های نقدی اجتماعی | ۱/۹۵ | ✓ | | | | | | | | | | ۲۲ | ۶۰/۵ | ۷۸/۱ |
| بولیوی | مشاغل عمومی | ۱/۹۳ | | | | ✓ | | | | ✓ | | | ۲۵ | ۳۱ | ۷۷ |
| قرقیزستان | پرداخت‌های نقدی ماهانه | ۱/۸۵ | | | | | | | | | | | | ۵۴ | ۷۴ |
| شیلی | پرداخت‌های نقدی به سالمندان فقیر | ۱/۸۳ | | | | | ✓ | | | | | | | ۵۰ | ۷۳ |
| کره | پرداخت‌های نقدی به مراقبت‌های خانگی | ۱/۸۱ | ✓ | | | | ✓ | | | | | | ۳۲/۳ | ۵۶/۸ | ۷۲/۳ |
| پرو | شیر رایگان | ۱/۸۰ | | | | ✓ | | ✓ | | | | ✓ | | ۴۲ | ۷۲ |
| شیلی | مشاغل عمومی | ۱/۷۸ | | | | | | | | ✓ | | | | ۵۱ | ۷۱ |
| کاستاریکا | مستمری | ۱/۷۳ | ✓ | | | | ✓ | | ✓ | | | | | ۴۵ | ۶۹ |
| اندونزی | یارانه بهداشت | ۱/۶۸ | | | | ✓ | | | ✓ | | | | | ۳۳/۶ | |
| هند | طرح برنج روستاییان | ۱/۶۳ | ✓ | | | ✓ | | | | | | | ۱۹/۱ | ۳۵/۸ | ۶۵/۲ |
| کاستاریکا | ناهار مدارس | ۱/۶۳ | | | | ✓ | | ✓ | | | | | | ۳۹ | ۶۵ |
| مکزیک | شیر یارانه‌ای | ۱/۶۰ | ✓ | ✓ | ✓ | ✓ | | ✓ | | | | | | | ۶۴ |
| هند | ذرت یارانه‌ای | ۱/۵۸ | | | | ✓ | | | | | ✓ | | | | ۶۳ |
| مجارستان | پرداخت‌های نقدی کودکان | ۱/۵۷ | | | | | | ✓ | | | | | ۲۳/۵ | ۳۹/۵ | ۶۲/۶ |
| مکزیک | پرداخت نقدی مشروط | ۱/۵۶ | | | | ✓ | | ✓ | | | | | ۲۲ | ۳۹/۵ | ۶۲/۶ |
| کلمبیا | یارانه مسکن | ۱/۵۰ | ✓ | | | | | | | | | | | ۳۵ | ۶۰ |
| کلمبیا | تغذیه مدارس | ۱/۵۰ | | ✓ | | | | ✓ | | | | | | ۲۸ | ۶۰ |
| اندونزی | مشاغل عمومی | ۱/۴۸ | | | | ✓ | | | ✓ | ✓ | | | | ۲۹/۶ | |
| جامائیکا | مواد غذایی ممهور | ۱/۴۵ | | | | | | ✓ | ✓ | | | | | ۲۹ | ۵۸ |
| اندونزی | یارانه تحصیل | ۱/۴۴ | | | ✓ | | | ✓ | ✓ | | | | | ۲۸/۸ | |
| هند | مناطق روستایی | ۱/۳۶ | | | | | | | | | | | ۱۰/۴ | ۲۶/۳ | ۵۴/۴ |
| زامبیا | یارانه مسکن | ۱/۳۵ | ✓ | | | | | | | | | | | ۲۸ | ۵۴ |

[ Downloaded from ejip.ir on 2026-11-10 ]

**ادامه جدول ۲.**

| کشور | برنامه | شاخص عملکردی | ارزیابی فردی | | | | طبقه بندی | | | | خودهدفمندی | | | سهم پرداخت‌های انتقالی | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | | | MT | PMT | CA | جغرافیایی | سن | | سایر | شغل | مصرف | CB | فقیرترین افراد ۱۰ درصد | فقیرترین افراد ۲۰ درصد | فقیرترین افراد ۴۰ درصد |
| | | | | | | | سالمندان | کودکان | | | | | | | |
| اندونزی | یارانه تحصیل | ۱/۴۴ | | | ✓ | | | ✓ | ✓ | | | | | ۲۸/۸ | |
| هند | مناطق روستایی | ۱/۳۶ | | | | ✓ | | | | | ✓ | | ۱۰/۴ | ۲۶/۳ | ۵۴/۴ |
| زامبیا | یارانه مسکن | ۱/۳۵ | ✓ | | | | | | | | | | | ۲۸ | ۵۴ |
| ازبکستان | جیره کودکان | ۸۱/۳۵ | ✓ | | ✓ | | | ✓ | ✓ | | | | | ۲۸ | ۵۴ |
| لیتوانی | جیره کودکان | ۱/۳۳ | | | | | | ✓ | | | | | ۱۵ | ۲۹ | ۵۳ |
| هند | یارانه برنج | ۱/۳۳ | | | | ✓ | | | | | ✓ | | | | ۵۳ |
| اندونزی | یارانه برنج | ۱/۳۲ | | ✓ | | ✓ | | | ✓ | | | | | ۲۶/۴ | |
| بولیوی | صندوق سرمایه‌گذاری اجتماعی | ۱/۳۰ | | | | | | | | | | | ۱۱ | ۲۴/۵ | ۵۲ |
| جامائیکا | مواد غذایی ممهور | ۱/۳۰ | ✓ | | | | ✓ | | ✓ | | | | | ۳۱ | ۵۲ |
| هندوراس | صندوق اجتماعی | ۱/۲۵ | | | | | | | | | | | ۱۹ | ۳۲ | ۵۰ |
| شیلی | Viviendas Basicas mortgage | ۱/۲۵ | | ✓ | | | | | | | | | | ۲۸ | ۵۰ |
| هند | یارانه روغن | ۱/۲۵ | | | | ✓ | | | | | ✓ | | | | ۵۰ |
| سریلانکا | مواد غذایی ممهور | ۱/۲۵ | ✓ | | | | | | | | | | | ۲۸ | ۵۰ |
| آفریقای‌جنوبی | معافیت مالیاتی VAT برای ذرت | ۱/۲۳ | | | | | | | | | ✓ | | | | |
| ویتنام | تحویل غذا | ۱/۲۲ | | | | ✓ | ✓ | ✓ | ✓ | | | | | ۲۴/۴ | |
| هند | یارانه نفت سفید | ۱/۲۰ | | | | ✓ | | | | | ✓ | | | | ۴۸ |
| بنگلادش | تغذیه آموزش و پرورش | ۱/۲۰ | | | ✓ | ✓ | | ✓ | ✓ | | | | | | |
| مراکش | یارانه آرد | ۱/۱۸ | | | | | | | | | ✓ | | | ۲۳ | ۴۷ |
| هند | یارانه شکر | ۱/۱۳ | | | | ✓ | | | | | ✓ | | | | ۴۵ |
| ارمنستان | پرداخت‌های نقدی کودکان | ۱/۱۳ | | | | | | ✓ | | | | | ۱۴ | ۲۵ | ۴۵ |
| پرو | صندوق اجتماعی | ۱/۱۰ | | | | | | | | | | | | ۲۳ | ۴۴ |
| بلغارستان | مستمری نقدی | ۱/۱۰ | | | | | ✓ | | | | | | | ۲۲ | |
| نیکاراگوئه | صندوق اجتماعی | ۱/۱۰ | | | | | | | | | | | ۹ | ۲۳ | ۴۴ |
| هند | یارانه برنج ساکنین شهر | ۱/۰۹ | ✓ | | | ✓ | | | | | ✓ | | ۱۰/۴ | ۲۱/۵ | ۴۳/۶ |
| زامبیا | صندوق اجتماعی | ۱/۰۸ | | | | | | | | | | | ۱۵ | ۲۵ | ۴۳ |
| موزامبیک | پرداخت نقدی | ۱/۰۵ | ✓ | | | | ✓ | ✓ | ✓ | | | | | | |
| هند | برنامه PDS | ۱/۰۴ | | | | ✓ | | | | | ✓ | | ۷/۶ | ۱۷/۸ | ۴۱/۷ |
| تونس | یارانه غذا دانشگاه | ۱/۰۳ | | | | | | | ۷/۶ | ۱۷/۸ | ۴۱/۷ | | | ۲۱ | ۴۷ |
| ازبکستان | حمایت از کم درآمدها و کودکان | ۱/۰۱ | ✓ | | ✓ | | | | ✓ | | | | | ۲۲/۶ | ۴۰/۵ |
| مصر | یارانه آرد | ۱/۰۰ | | | | | | | | | ✓ | | | ۱۵ | ۴۰ |
| هند | یارانه گندم | ۱/۰۰ | | | | ✓ | | | | | ✓ | | | | ۴۰ |
| لیتوانی | برنامه کمک اجتماعی | ۱/۰۰ | ✓ | | | | ✓ | ✓ | | | | | ۱۱ | ۲۰ | ۴۰ |
| رومانی | جیره کودکان | ۱/۰۰ | | | | | | ✓ | | | | | | ۲۰ | ۴۰ |
| هند | یارانه برنج ساکنین شهر | ۱/۰۹ | ✓ | | | ✓ | | | | | ✓ | | ۱۰/۴ | ۲۱/۵ | ۴۳/۶ |
| زامبیا | صندوق اجتماعی | ۱/۰۸ | | | | ✓ | | | | | | ✓ | ۱۵ | ۲۵ | ۴۳ |

[ Downloaded from ejip.ir on 2026-11-10 ]

**ادامه جدول ۲.**

| کشور | برنامه | شاخص عملکردی | ارزیابی فردی | | | طبقه بندی | | | خودهدفمندی | | | سهم پرداخت‌های انتقالی | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | | | MT | PMT | CA | جغرافیایی | سن | | سایر | شغل | مصرف | CB | ۱۰ درصد فقیرترین افراد | ۲۰ درصد فقیرترین افراد | ۴۰ درصد فقیرترین افراد |
| | | | | | | | سالمندان | کودکان | | | | | | | |
| موزامبیک | پرداخت نقدی | ۱/۰۵ | ✓ | | | | ✓ | ✓ | ✓ | | | | | | |
| هند | برنامه PDS | ۱/۰۴ | | | | ✓ | | | | | ✓ | | ۷/۶ | ۱۷/۸ | ۴۱/۷ |
| تونس | یارانه غذا دانشگاه | ۱/۰۳ | | | | | | | ۷/۶ | /۸ ۱۷ | ۴۱/۷ | | | ۲۱ | ۴۷ |
| ازبکستان | حمایت از کم درآمدها و کودکان | ۱/۰۱ | ✓ | | ✓ | | | | ✓ | | | | | ۲۲/۶ | ۴۰/۵ |
| مصر | یارانه آرد | ۱/۰۰ | | | | | | | | | ✓ | | | ۱۵ | ۴۰ |
| هند | یارانه گندم | ۱/۰۰ | | | | ✓ | | | | | ✓ | | | | ۴۰ |
| لیتوانی | برنامه کمک اجتماعی | ۱/۰۰ | ✓ | | | | ✓ | ✓ | | | | | ۱۱ | ۲۰ | ۴۰ |
| رومانی | جیره کودکان | ۱/۰۰ | | | | | | ✓ | | | | | | ۲۰ | ۴۰ |
| مصر | یارانه نان | ۱/۹۸ | | | | | | | | | ✓ | | | ۲۱ | ۳۹ |
| بلغارستان | جیره نقدی کودکان به خانواده‌ها | ۱/۹۵ | | | | | | ✓ | | | | | | ۱۹ | |
| مصر | یارانه عام شکر | ۱/۹۵ | ✓ | | | | | | | | ✓ | | | ۱۸ | ۳۸ |
| مصر | یارانه عام روغن | ۱/۹۵ | ✓ | | | | | | | | ✓ | | | ۱۸ | ۳۸ |
| ارمنستان | برنامه صندوق اجتماعی | ۱/۹۳ | | | | ✓ | | | | | | ✓ | ۸ | ۱۵ | ۳۷ |
| تونس | یارانه غذا | ۱/۹۳ | | | | | | | | | ✓ | | | ۱۷ | ۳۷ |
| لهستان | جیره کودکان | ۱/۹۰ | ✓ | | | | | ✓ | | | | | ۹ | | |
| رومانی | کمک‌های صلاحدیدی | ۱/۹۰ | | | | | ✓ | | ✓ | | | | | ۱۸ | |
| مراکش | یارانه شکر | ۰/۸۵ | | | | | | | | | ✓ | | | ۱۵ | ۳۴ |
| کلمبیا | یارانه برق، تلفن و.. | ۰/۸۲ | | | | ✓ | | | | | | | | ۱۵ | ۳۳ |
| آفریقای جنوبی | معافیت‌های مالیاتی VAT برای حبوبات | ۰/۷۹ | | | | | | | | | ✓ | | ۵ | ۱۲ | ۲۸ |
| لیتوانی | مستمری نقدی | ۰/۷۰ | | | | | ✓ | | | | | | | | |
| الجزایر | یارانه غذا | ۰/۷۰ | | | | | | | | | | | | ۱۲ | ۲۸ |
| آفریقای جنوبی | معافیت‌های مالیاتی VAT برای نفت | ۰/۷۹ | | | | | | | | | ✓ | | | | |
| مراکش | یارانه روغن | ۰/۶۰ | | | | | | | | | ✓ | | | ۱۱ | ۲۴ |
| ارمنستان | کمک‌های بشر دوستانه | ۰/۵۸ | | ✓ | | | | | | | | | ۳ | ۸ | ۲۳ |
| کلمبیا | پرداخت‌های نقدی خانواده | ۰/۵۰ | | ✓ | | | | | ✓ | | | | | ۷ | ۲۰ |
| یمن | یارانه عام غذا | ۰/۴۵ | | | | | | | | | ✓ | | | ۷ | ۱۸ |
| ویتنام | پرداخت‌های انتقالی به معلولین و سالمندان | ۰/۴۰ | | | | | ✓ | | ✓ | | | | | ۸ | |
| آفریقای جنوبی | معافیت‌های مالیاتی VAT برای شیر تازه | ۰/۲۸ | | | | | | | | | ✓ | | | | |

Source: Coady, David, Grosh, Margaret & John Hoddinott (2004) *Targeting of Transfers in Developing Countries: Review of lessons and Experience*, Washington, D.C World Bank.

[ Downloaded from ejip.ir on 2026-11-10 ]

اکنون با توجه به اینکه سیاست‌های جبرانی که تاکنون در کشورهای مختلف به‌کارگرفته شده، عمدتاً در قالب پرداخت‌های نقدی و شبه‌نقدی بوده و نیز دولت دهم، پرداخت نقدی منابع آزادشده را به عنوان روش اصلی جبران خانوارها در برنامه هدفمندسازی یارانه‌ها لحاظ کرده، در ادامه مقاله منحصراً به موضوع پرداخت نقدی به عنوان محور اصلی بحث پرداخته خواهد شد. البته با توجه به وجود برنامه‌های پرداخت نقدی در دو قالب مشروط و غیرمشروط لازم است که هر دو شکل پرداخت‌های نقدی مورد بررسی قرار گیرد. از این‌رو در ادامه، ابتدا درخصوص موضوع پرداخت‌های نقدی غیرمشروط و سپس پرداخت‌های نقدی مشروط بحث خواهد شد.

## ۴. پرداخت‌های نقدی[1]

براساس تعریف بانک جهانی، پرداخت‌های نقدی به معنای تأمین کمک‌های نقدی برای فقرا یا کسانی است که در معرض یک ریسک احتمالی قرار دارند و درصورت نبود این‌گونه پرداخت‌ها ممکن است در ورطه فقر قرار گیرند. پرداخت‌های نقدی در مفهوم گسترده‌تر شامل مساعدت‌های اجتماعی[2]، بیمه، مزایای مالیات شبه‌نقدی[3] و نیز پرداخت‌های خصوصی[4] می‌باشد.

هدف اصلی برنامه‌های پرداخت نقدی و شبه‌نقدی، افزایش درآمد واقعی خانوارهای فقیر و آسیب‌پذیر است. تفاوت اساسی بین برنامه‌های پرداخت نقدی و شبه‌نقدی (مانند بن غذا[5]،کوپن و یا VOUCHERS کارت‌های اعتباری که می‌تواند جهت خرید غذا مورد استفاده قرار گیرد) و پرداخت‌های کالایی در میزان قدرت انتخابی است که افراد ذینفع در دریافت انواع کالاهای مورد نیازشان خواهند داشت. پرداخت‌های نقدی صراحتاً به دریافت‌کنندگان این امکان را می‌دهد که دقیقاً هرآنچه را که نیاز دارند، خریداری نمایند. پرداخت‌های شبه‌نقدی از قبیل بن‌های غذا، دایره انتخاب دریافت‌کنندگان را منحصراً محدود به خرید انواع مشخص و تعیین‌شده‌ای از کالاها می‌کند. در حالی‌که در خصوص پرداخت‌های کالایی تنها کالاهای خاصی به دریافت‌کنندگان اعطا می‌شود. اما با این حال می‌توان برنامه‌هایی را نیز در نظر گرفت که حالت بینابین پرداخت نقدی، شبه‌نقدی و کالایی باشند.

1. Cash Transfers
2. Social Assistance
3. Near-Cash Tax Benefits
4. Private Transfers
5. Food Stamps

[ Downloaded from ejip.ir on 2026-11-10 ]

### ۴-۱. انواع برنامه‌های پرداخت نقدی و شبه‌نقدی

در این بخش به چهار گروه عمده از برنامه‌های پرداخت نقدی اشاره خواهد شد. سه گروه اول شامل پرداخت‌های نقدی مطلق نیازمحور برای فقرا، پرداخت‌های نقدی برای گروه‌های آسیب‌پذیر خاص مانند سالمندان و یا خانوارهای دارای بچه و گروه چهارم برنامه‌های بن غذا می‌باشد که وسیله‌ای برای تأمین غذا است.

#### ۴-۱-۱. مساعدت‌های اجتماعی نیاز محور

در برنامه‌های مساعدت اجتماعی نیاز محور اساساً شناسایی واجدین شرایط با استفاده از متغیرهای درآمدی خانوارها صورت می‌گیرد و عموماً هم در کشورهای (OECD)، اروپای شرقی و کشورهای شوروی سابق بکار گرفته می‌شوند. همچنین، در برخی کشورهای فقیر مانند موزامبیک و زامبیا در صحرای افریقا و پاکستان در آسیای جنوبی (بانک توسعه آسیا جنوبی)، برخی از برنامه‌های پرداخت نقدی نیازمحور یافت می‌شود.

میزان مزایای اعطایی و نیز سطح پوشش برنامه‌ها عمدتاً به منابع مالی در دسترس بستگی دارد. مزایا معمولاً پایین هستند و اغلب حدود ۵ تا ۲۵ درصد هزینه دستیابی به سبد مصرفی متناسب با خط فقر را تأمین می‌کند. برخی از برنامه‌ها نیز مشتمل بر پرداخت‌های ماهانه منظم می‌باشد، مانند برنامه یارانه غذا در موزامبیک در حالی‌که در برخی دیگر از برنامه‌ها، پرداخت‌ها به صورت نامنظم و در شرایط وجود شوک، اعطاء می‌گردد (هارویی، ۲۰۰۵). به‌علاوه میزان پرداخت‌ها ممکن است برای تمام دریافت‌کنندگان یکسان باشد همانند برنامه پرداخت نقدی اجتماعی در زامبیا و یا می‌تواند براساس منابع درآمدی خانوارهای مختلف، متفاوت باشد مانند برنامه تضمین حداقل درآمد در رومانی و یا اینکه بسته به بعد خانوار متفاوت باشد همانند موزامبیک که پرداخت‌های ماهانه بین ۳ تا ۶ دلار امریکا به ازای هر بچه به خانوارها اعطاء می‌گردد.

#### ۴-۱-۲. پرداخت مستمری‌های غیرمشارکتی[1]

بسیاری از کشورها برای تمام مردم یا کسانی که تحت پوشش برنامه‌های صندوق‌های مستمری مشارکتی قرار ندارند و در برخی موارد برای همه کسانی که سن آنها بالاتر از یک سن مشخصی است، صندوق‌های مستمری غیرمشارکتی ایجاد کرده‌اند. مزایای این برنامه‌ها بدون در نظر گرفتن

1. Noncontributory Pensions

[ Downloaded from ejip.ir on 2026-11-10 ]

مشارکت افراد در بازار کار در گذشته به آنها پرداخت می‌شود. این برنامه‌ها تقریباً همیشه از محل درآمدهای مالیات‌های عمومی[1] تأمین مالی می‌شوند و معمولاً نیز به سمت فقرا هدفمند شده‌اند.

سطح مزایای مزبور در کشورهای مختلف متفاوت است به نحوی که در بنگلادش مقدار آن ماهانه ۳ دلار امریکا بوده که تقریباً معادل ۱۰ درصد متوسط درآمد سرانه در سال ۲۰۰۳ است، در حالی‌که در آفریقای جنوبی مقدار آن ۱۰۶ دلار امریکایعنی برابر نصف درآمد متوسط خانوارها در این کشور و بیش از ۲ برابر درآمد سرانه متوسط در سال ۱۹۹۳ می‌باشد.

### ۴-۱-۳. برنامه‌های کمک‌هزینه خانواده[2]

این‌گونه برنامه‌ها عموماً در کشورهای اروپایی (OECD)، اروپای شرقی و کشورهای شوروی سابق اجرا می‌گردد. مزایای این برنامه‌ها اغلب کم است (چند دلار در ماه به منظور تأمین سبد غذایی، اگرچه که در کشورهای با درآمد متوسط مانند جمهوری چک و مجارستان کمک‌های بیشتری برای تأمین هزینه بزرگ کردن بچه‌ها پرداخت می‌شود). برنامه‌های کمک‌هزینه خانواده ممکن است در اشکال متنوعی پرداخت شود که از آن جمله می‌توان به موارد زیر اشاره نمود؛ مزایای کودک براساس سطح درآمد خانوار مانند پرداخت‌های نیازمحور در جمهوری چک، لهستان و آفریقای جنوبی پرداخت می‌شود، کمک‌هزینه‌های تولد نوزاد یا پرداخت‌های عام برای همه بچه‌های زیر یک سن مشخص (اغلب بچه‌های دارای سن کمتر از ۲ یا ۳ سال و در برخی موارد بچه‌های دارای سن کمتر از ۱۶ یا ۱۸ سال) که بیشتر در اروپا و کشورهای شوروی سابق رواج دارد و برنامه‌هایی برای جمعیت شاغل اغلب با سیستم ویژه‌ای برای کارکنان بخش عمومی که در کشورهای (OECD) و نیز برخی کشورهای با درآمد متوسط مانند آرژانتین رواج دارد. بنابراین، پرداخت‌ها می‌تواند هم نقدی هم کالایی باشد، به عنوان مثال در قالب یارانه‌های لباس فرم مدارس یا کالاهای مورد نیاز کودکان.

### ۴-۱-۴. برنامه‌های بن غذا، Voucher و کوپن

این برنامه‌ها، ابزارهای پرداخت شبه‌نقدی‌اند که به صورت هدفمند برای خانوارهای فقیر برقرار می‌شوند، به گونه‌ای که فقرا می‌توانند با استفاده از مزایای این برنامه‌ها، مواد غذایی مورد نیازشان را از اماکن خرده‌فروشی مجاز خریداری نمایند. فروشندگان مزبور می‌توانند برای نقد کردن ابزارهای

1. General Tax
2. Family Allowance Programs

[ Downloaded from ejip.ir on 2026-11-10 ]

این برنامه‌ها (بن غذا، Voucher و کوپن) آنها را از طریق سیستم بانکی به پول نقد تبدیل کنند. ارزش بن‌های غذا از طریق کمیته‌ای از سوی دولت به آنها پرداخت خواهد شد. این قبیل برنامه‌ها در کشورهایی همچون کلمبیا، هندوراس، جامائیکا، مکزیک و رومانی (کشوری که درآن برنامه کمک به کشاورزان در فصل کشت‌وکار از سال ۱۹۹۷ میلادی آغاز شده است)، سریلانکا، امریکا و برخی کشورهای دیگر بکار گرفته شده‌اند. اینکه بن‌های غذا در کدام طبقه‌بندی از یارانه‌ها قرار می‌گیرند، از برنامه‌ای به برنامه دیگر متفاوت است، به گونه‌ای‌که که در برخی برنامه‌ها نقدی تلقی می‌شود و در برخی دیگر کالایی. مقدار پرداخت‌ها نیز اغلب بر اساس شکاف بین مقدار منابع صرف شده برای غذا و مقدار منابع مورد نیاز برای دستیابی به سبد حداقل مصرف کالاها تعیین می‌شود. با این حال منابع اغلب ارزش پولی کمی دارند و تنها سهم کوچکی از هزینه‌های سبدغذایی را تأمین می‌کنند. به عنوان مثال در جامائیکا ارزش بن‌های غذا تنها ۱۲ درصد از ارزش سبد غذایی بیستک پایین جامعه را شامل می‌شود درحالی‌که در امریکا ارزش بن‌های غذا درحدود ۷۰-۵۶ درصد متوسط هزینه‌های خوراکی خانوارهای امریکایی می‌باشد. همچنین برخی از این برنامه‌ها، خانوارها را مجبور به خرید تنها گروه خاصی از مواد غذایی می‌کنند در حالی‌که سایر برنامه‌ها به آنها امکان خرید هر نوع مواد غذایی دلخواه را می‌دهد. مواد غذایی که با استفاده از بن‌های غذا در جامائیکا می‌توان خریداری کرد عبارتند از برنج، آرد ذرت، شیر کم‌چرب و آرد گندم که سبد غذایی اصلی آن کشور را تشکیل می‌دهند اینها دقیقاً همان مواد غذایی هستند که پیش‌تر در جامائیکا تحت پوشش یارانه‌های قیمتی عام بودند.

### ۴-۲. مزایای پرداخت‌های نقدی

از جمله مزایای برنامه‌های پرداخت نقدی که مهم‌ترین روش مستقیم دخالت دولت در حمایت از فقراست عبارتند از:

- با توجه به ملاحظات مربوط به زیرساخت اجرایی، هزینه‌های عملیاتی پرداخت نقدی درمقایسه با سایر کمک‌های دولت از جمله کمک‌های کالایی پایین‌تر است. به همین دلیل این‌گونه پرداخت‌ها می‌توانند ضمن گسترش مزایای هدفمند، به تثبیت محیط اقتصاد کلان کمک نمایند به نحوی که این کمک‌ها در دوره رکود، افزایش و در دوره رونق اقتصادی، کاهش یابند.
- از نقطه نظر دریافت‌کنندگان این کمک‌ها، پرداخت‌های نقدی در مقایسه با سایر انواع کمک‌های دولت به فقرا، آزادی عمل بیشتری برای آنها در نحوه هزینه‌کرد منابع در جهت افزایش

[ Downloaded from ejip.ir on 2026-11-10 ]

رفاهشان و نیز افزایش سطح رضایت‌مندی آنها فراهم می‌کند. همچنین ذینفعان در برنامه پرداخت نقدی کمتر احساس می‌کنند که در نظر عامه مردم برچسب تحت حمایت دولت بودن به آنها زده می‌شود.

●برنامه‌های پرداخت نقدی هدفمند مستقیماً باعث افزایش قیمت‌ها نمی‌شود. تجربه کشورهای مختلف در اجرای برنامه پرداخت نقدی نشان می‌دهد که پرداخت نقدی باعث افزایش قیمت موادغذایی در بازارهای مناطق روستایی می‌شوند، اما اگر بازارهای مواد غذایی به طور صحیح دایر شده باشند، پرداخت نقدی و بن‌های غذایی می‌توانند باعث گسترش ایجاد بازارهای خرده‌فروشی محلی شوند.

برخلاف برنامه‌های اعطای یارانه کالایی، برنامه‌های پرداخت نقدی معولاً تحت تأثیر تغییرات قیمت‌های تولید یا هزینه‌های زندگی نمی‌باشد. همچنین، بودجه برنامه‌های پرداخت نقدی تحت تأثیر نوسان‌هایی پیش‌بینی نشده تورم یا قیمت محصولات نمی‌باشد.

●بن‌های غذایی می‌توانند از مصرف‌کنندگان در مقابل افزایش قیمت‌ها حمایت کنند و باعث خود هدفمندی شوند. اگر دریافت‌کنندگان بن‌های غذایی بتوانند به راحتی بن‌های خود را به مواد غذایی مورد نیازشان تبدیل کنند (که اغلب نیز در مقادیر کمی در بازارهای محلی امکان‌پذیر است)، به ایجاد بازارهای خرده‌فروشی کمک بیشتری می‌شود. از این‌رو، بن‌های غذایی در مقایسه با پرداخت‌های کالایی کمتر باعث ایجاد تورم می‌شوند. از سوی‌دیگر نیز در صورتی‌که استفاده از کوپن (بن)های غذا به موادغذایی پست و کم‌ارزش‌تر محدود شود، خود هدفمندی در سطح گسترده‌تری بروز خواهد کرد.

### ۴-۳. معایب پرداخت‌های نقدی

معایب برنامه‌های پرداخت نقدی عمدتاً عبارتند از:

●کنترل مداوم منابع تعلق گرفته به خانوار که به منظور بکارگیری منابع در جهت منافع فرزندان بجای استفاده از آنها در مصارف ضد اجتماعی(همچون استعمال دخانیات و یا مواد مخدر توسط مردان) به زن خانواده پرداخت می‌شود، تا حدودی دشوار می‌باشد.

●ممکن است برنامه‌های پرداخت نقدی غیر مشروط باعث بر هم زدن رجحان‌های افراد شود. درجایی که برنامه پرداخت نقدی بر اساس درآمد خانوار هدفمند شده است، ممکن است باعث کاهش میل به کار کردن در بین ذینعان شود. این در حالی است که احتمال وقوع چنین پیشامدی در شرایط پرداخت‌های کالایی و یا برنامه‌های کار عمومی بسیار پایین است.

[ Downloaded from ejip.ir on 2026-11-10 ]

● تغییر قیمت محصولات مختلف، ارزش واقعی برنامه‌های پرداخت نقدی را تحت‌الشعاع قرار می‌دهد. اگر مقادیر پرداخت‌های نقدی تعدیل نشده باشد آنگاه ممکن است به‌دلیل بروز یک شوک تورمی پیش‌بینی نشده، این برنامه‌ها ارزش و اثرگذاری خود را از دست بدهند.

● هزینه‌های توزیع در برنامه‌های بن غذایی در مقایسه با برنامه‌های پرداخت نقدی به‌طور قابل ملاحظه‌ای بالا است. به علاوه، بن‌های غذا با احتمال بیشتری نسبت به پرداخت نقدی یا غذایی (کالایی) ممکن است در معرض دزدی یا کلاهبرداری و سوء استفاده قرار گیرد. اما از سوی دیگر چون کالاهای قابل خریداری از طریق بن‌های غذایی مشخص و محدود است، این‌گونه کمک‌ها درمقایسه با کمک‌های نقدی از مقبولیت کمتری در بین ذینفعان برخوردارند.

● پرداخت‌های نقدی برای خانواده‌های مرفه محلی و نیز ذینفعانی که نامزد دریافت مزایا نشده بودند، جذاب است زیرا مشخص نیست که آیا منابع پرداختی به آنها در همان راستایی که مدنظرسیاست‌گذار بوده، استفاده شده است یا خیر؟. به عبارت دیگر، طراحی مکانیزم‌های کنترلی مناسب برای حصول اطمینان از اینکه آیا منابع دقیقاً به افرادی که نامزد اعطای این‌گونه کمک‌ها بوده‌اند می‌رسد یا خیر ضرورت دارد.

### ۵. پرداخت‌های نقدی مشروط[1]

پرداخت‌های نقدی مشروط بخشی از نسل جدید برنامه‌های توسعه است که به منظور انباشت سرمایه انسانی در بین جوانان جهت کاهش چرخه فقر بین‌نسلی شکل گرفته است. پرداخت‌های نقدی مشروط مبالغی را برای خانواده‌های فقیر تأمین می‌کنند مشروط به اینکه آنها این مبالغ را در سرمایه انسانی از قبیل فرستادن فرزندانشان به مدرسه یا بردن آنها به مراکز بهداشتی در فواصل زمانی معین سرمایه‌گذاری نمایند. اینگونه پرداخت‌ها مبتنی بر اصول و قواعد بازار هستند و به جای دخالت در طرف عرضه از طریق یارانه‌های عام یا سرمایه‌گذاری در مدارس، مراکز بهداشتی- درمانی و ... مستقیماً از طریق دخالت در طرف تقاضا به حمایت از ذینفعانشان می‌پردازند. این برنامه‌ها در سال‌های اخیر با هدف بهبود سرمایه انسانی کودکان در بسیاری از کشورها رواج یافته است.

با توجه به مطالب ذکر شده می‌توان چنین استنباط کرد که به‌طور کلی برنامه‌های پرداخت نقدی مشروط، دو هدف عمده را دنبال می‌کند. که یکی کاهش سطح فقر موجود و دیگری تشویق سرمایه‌گذاری در سرمایه انسانی فقرا به منظور کاهش سطح فقر آنها در آینده تعادل بین این اهداف

1. Conditional Cash Transfer (CCT)

[ Downloaded from ejip.ir on 2026-11-10 ]

بسته به ویژگی‌های طراحی برنامه مزبور در هر کشور می‌تواند متفاوت باشد. همچنین برنامه‌های پرداخت نقدی مشروط در کشورهای مختلف اهداف مساعدت اجتماعی، بهداشت و آموزش را به‌طور یکسان پوشش نمی‌دهد. برخی برنامه‌ها مانند برنامه‌های اجرا شده در آرژانتین، بنگلادش و برزیل (برنامه ریشه‌کنی کار کودکان) و کاستاریکا منحصراً بر ملزومات آموزش تمرکز دارند و در بسیاری از موارد مرزبندی بین برنامه‌های پرداخت نقدی مشروط (CCT) و بورسیه‌های تحصیلی تا حدودی دشوار است. به‌عنوان مثال، برخی از برنامه‌های بورسیه تحصیلی به‌ویژه برای مقطع دبیرستان(مانند برنامه مساعدت به تحصیل دختران در مقطع دبیرستان در بنگلادش) به لحاظ عملیاتی شبیه به برنامه‌های پرداخت نقدی مشروط (CCT) می‌باشد و در بررسی‌ها اغلب در زمره برنامه‌های (CCT) گروه‌بندی می‌شود. به لحاظ طراحی، بورسیه‌های مقطع دبیرستان در قیاس با برنامه‌های پرداخت نقدی مشروط (CCT) چندبخشی[1] کمتر ویژگی‌های مساعدت‌های اجتماعی را در خود دارد، زیرا تعداد کمتری از خانواده‌ها؛ فرزندانی در سن مناسب دبیرستان دارند، در حالی‌که بیشتر فرزندان خانواده‌های فقیر پیش از آنکه به سن دبیرستان برسند، ترک تحصیل می‌کنند.

برنامه‌های پرداخت نقدی مشروط (CCT) اگرچه جدید و ابداعی هستند اما ایده استفاده از شرط برای ذینفعان یک برنامه اجتماعی ایده جدیدی نیست. تمام برنامه‌های تغذیه مدارس در مفهوم مشروط هستند و نیز تمام برنامه‌های غذایی که به منظور حفظ اصول اولیه بهداشت و سلامت طراحی و اجرا شده‌اند (این برنامه‌ها اولین بار در سال ۱۹۲۳م. اجرا شد) نیز به نوعی مشروط تلقی می‌شوند.

شروطی که سیاست‌گذار در بسیاری از برنامه‌های پرداخت نقدی مشروط برای ذینفعان لحاظ می‌کند، عمدتاً عبارتند از ثبت‌نام فرزندان در مدرسه، تداوم در رفتن به مدرسه، مراجعه به مراکز بهداشتی برای چک کردن وضعیت سلامت فرزندان و نیز زنان باردار. شروط مربوط به حوزه آموزش در برخی کشورها ممکن است بر اساس سن گروه هدف برنامه‌ریزی شود (مانند جمهوری دومینیکن و جامائیکا) و یا بر اساس میزان تحصیلات باشد (مانند کامبوج و السالوادور). تقریباً در تمام برنامه‌های پرداخت نقدی مشروط (CCT) لازم است که ثبت‌نام در مدرسه و پیگیری آن حدود ۸۵-۸۰ درصد از کل دوران تحصیل در مدرسه طی شود. شروط برنامه پرداخت نقدی مشروط (CCT) در تعداد کمی از کشورها ویژگی‌های خاصی را نیز در بر دارد. از جمله این کشورها می‌توان به نیکاراگوئه اشاره کرد که در آن در پایان هر سال تحصیلی مشوق‌هایی برای ترغیب

1. Multisectoral

[ Downloaded from ejip.ir on 2026-11-10 ]

ذینفعان به ادامه تحصیل در سال‌تحصیلی بعدی لحاظ می‌شود. در ترکیه نیز هریک از ذینفعان تنها اجازه یک‌بار گذراندن هر سال‌تحصیلی را دارند. به عبارت دیگر، در صورت مردودی ذینفع در هر زمان از تحصیل مزایای مربوط به وی قطع می‌گردد. در ارتباط با سلامت و بهداشت نیز عمدتاً شرط برنامه‌های پرداخت نقدی مشروط (CCT) مبتنی بر مراقبت‌های بهداشتی مداوم از بدو تولد تا سن ۶-۵ سالگی است تا اینکه کودک به لحاظ وضعیت سلامتی شرایط لازم برای ورود به مدرسه را بدست آورد. همچنین حدود نیمی از برنامه‌های پرداخت نقدی مشروط (CCT) علاوه بر شرط فوق، شرط مراقبت‌های بهداشتی زنان باردار و زنان در دوران شیردهی را نیز در بر دارند. در اینگونه برنامه‌ها شرط‌های مربوط به سلامت سایر بزرگسالان عموماً کم است. البته در مکزیک چنین برنامه‌هایی وجود دارد و به خوبی نیز اجرا می‌شود و در جامائیکا نیز وجود دارد، هرچند که وضعیت اجرایی چندان خوبی ندارد.

لازم به ذکر است که در برخی از برنامه‌های پرداخت نقدی مشروط (CCT)، استثناءها و معافیت‌هایی از شروط برنامه برای ذینفعان در نظر گرفته می‌شود که عمده‌ترین این استثناءها، مجوز غیبت از مدرسه در صورت دریافت گزارش ویژه‌ای مبنی بر بیماری کودک ذینفع می‌باشد. در جامائیکا معافیت‌هایی برای کودکان معلول در نظر گرفته می‌شود. همچنین در کنیا معافیت‌هایی برای بچه‌هایی که دسترسی به مدرسه یا کلینیک‌های بهداشتی ندارند در نظر گرفته می‌شود.

میزان تعصب برنامه‌ریزان نسبت به نظارت و تأیید اجابت شروط برنامه در کشورهای مختلف اغلب متفاوت است. در مکزیک این حلقه برنامه بطور اتوماتیک و با تحکم اجرا می‌شود. سیستم تأیید اجابت شروط برنامه در السالوادور مراحل نسبتاً طولانی دارد به‌طوری‌که بررسی و جمع‌آوری اطلاعات لازم جهت تأیید عدم اجابت شروط از سوی ذینفعان، پیش از کاهش یا قطع مزایای مربوطه حدود دو ماه طول می‌کشد. در برزیل ابتدا به خانوارهای متخلف هشدارهایی داده می‌شود و مددکاران اجتماعی سعی می‌کنند که به بررسی و دسته‌بندی عواملی که مانع از دستیابی خانوارها به خدمات شرط برنامه شده‌اند، پرداخته و به خانواده‌ها در رفع این موانع کمک نمایند. در اکوادور نیز برنامه‌های پرداخت نقدی مشروط وجود دارد اما هنوز سیستم‌های مناسبی جهت بررسی و تأیید اجابت شروط وجود ندارد. در اغلب کشورها به دلیل زمان‌بر بودن پروسه جمع‌آوری اطلاعات جهت تأیید عدم اجابت شروط و نیز زمان‌بندی چرخه پرداخت به خانوارها، کاهش مزایا عمدتاً با تأخیر نسبت به زمان بروز تخلف از اجابت شروط اتفاق می‌افتد. لازم به ذکر است که کل مبالغ پرداخت شده به خانواده‌های ذینفع به تفکیک اعضای خانوار و نیز شروط مربوطه قابل تفکیک

[ Downloaded from ejip.ir on 2026-11-10 ]

است. به طور کلی برای اجرای مناسب یک برنامه پرداخت نقدی مشروط، اقدامات اجرایی زیر لازم است:

- اطلاعات لازم در خصوص خانوارهای گروه هدف باید قابل دستیابی باشد.
- نظارت بر چگونگی استفاده از تسهیلات آموزشی و بهداشتی توسط گروه‌های هدف.
- برخورد با خانوارهای متخلف و هشدار به آنها درباره عواقب تخلف و کمک به آنها برای حل مجدد هرگونه مشکل غیر درآمدی که منجر به عدم استفاده آنها از تسهیلات مربوط به طرح شده است (به صورت موردی).
- طراحی یک سیستم تنبیهی برای متخلفین به گونه‌ای که ابتدا به صورت موقتی مزایای مربوط به خانوار متخلف کاهش یابد و در صورت تداوم تخلف، خانوار متخلف به‌طور دائم از لیست ذینفعان برنامه حذف شود.

**۵-۱.مزایای پرداخت‌های نقدی مشروط**

مهم‌ترین مزایای برنامه‌های جامع پرداخت نقدی مشروط (CCT) عبارتند از:

- این‌گونه برنامه‌ها به عنوان یک برنامه مساعدت اجتماعی نیاز محور عمده برای خانوارهای بچه‌داری که در فقر شدید به‌سر می‌برند محسوب می‌شود.
- این برنامه‌ها به تشویق تشکیل سرمایه انسانی در بین جوانان به عنوان عامل ایجاد شکست در فقر بین نسلی منجر می‌شوند.
- شروط این برنامه‌ها باعث می‌شود که نوع ارتباط بین برنامه و ذینفعان آن به صورتی شکل گیرد که با توجه به نظارت بر نحوه استفاده از مزایای پرداختی به خانوارها در برنامه‌های پرداخت نقدی مشروط (CCT)، ذینفعان خود را ملزم به رعایت شروط نمایند. همین احساس تعهد و پاسخگویی به متولیان برنامه از جانب ذینفعان باعث افزایش مقبولیت سیاسی این‌گونه برنامه‌ها شده است.
- این برنامه‌ها از طریق تلاش جهت هم‌افزایی سرمایه‌گذاری در بهداشت، تغذیه و آموزش، منجر به توسعه سرمایه انسانی در کشورهای بکارگیرنده می‌شوند.
- این برنامه‌ها از طریق افزایش میزان ثبت‌نام و تحصیل کودکان در مدارس باعث کاهش احتمال کار کردن کودکان در کشورهای بکارگیرنده شده است.

[ Downloaded from ejip.ir on 2026-11-10 ]

### ۵-۲.معایب پرداخت‌های نقدی مشروط

●از جمله مهم‌ترین معایب برنامه‌های پرداخت نقدی مشروط (CCT) می‌توان به موارد زیر اشاره نمود:

●به دلیل ضرورت وجود تعامل قوی بین عوامل مرکزی و محلی اجرای برنامه‌های پرداخت نقدی مشروط (CCT) و نیز درگیرکردن همزمان چند وزارتخانه را درگیر می‌کنند، راه‌اندازی و اجرای چنین برنامه‌هایی تا حدودی پیچیده است. به علاوه نظارت بر اجابت شروط در چنین برنامه‌هایی هم نیاز به اطلاعات گسترده دارد و هم اینکه زمان‌بر است.

●این برنامه‌ها استفاده از خدمات(در مقابل استفاده از کالاها) را افزایش می‌دهند، اما وضعیت آموزش بچه‌ها و سلامت و بهداشت تنها در صورتی بهبود خواهد یافت که کیفیت خدمات ارائه شده در سطح مناسبی باشد، که برنامه‌های (CCT) سازوکاری برای تضمین چنین موضوعی ندارند. منتقدان این برنامه‌ها معتقدند که برنامه‌های مزبور ممکن است باعث انحراف و غفلت سیاست‌گذاران از امور مهم‌تری چون اصلاح سیستم خدمات آموزش و بهداشت عمومی ناکارآمد شود. با این حال طرفداران این برنامه‌ها مدعی‌اند که دست کم در سطح محلی، افزایش استفاده از خدمات در نتیجه اجرای چنین برنامه‌هایی، باعث ایجاد فشار بر کارمندان محلی و نیز فراهم‌کنندگان تسهیلات موجود در جهت بهتر شدن عملکردشان می‌شود.

●این برنامه‌ها نمی‌توانند یک تور ایمنی کامل باشند زیرا بنا بر تعریف، برنامه‌های مزبور خانواده‌هایی را که فرزندانی در سن مدرسه ندارند و نیز خانواده‌های فقیر و گروه‌هایی را که به تسهیلات آموزشی و بهداشتی دسترسی ندارند(این گروه همچنین شامل معلولینی که به تسهیلات متناسبشان دسترسی ندارند نیز می‌شود) تحت شمول قرار نمی‌دهد. بنابراین مکانیزم‌های هدفمندی که تاکنون در برنامه‌های پرداخت نقدی مشروط (CCT) بکار گرفته شده بر اساس شاخص‌های رفاه بلندمدت است و هیچ‌گونه پاسخگویی در قبال افت ناگهانی یا موقتی مصرف ندارند. از این رو می‌توان گفت که این برنامه‌ها نمی‌توانند برای افرادی که موقتاً در معرض فقر قرار گرفته‌اند، بکار گرفته شوند، اگر چه به خانواده‌ها کمک می‌کند که به منظور مواجه شدن با شوک‌های احتمالی در برنامه‌ای ثبت‌نام نمایند.

## ۶. مقایسه پرداخت‌های نقدی مشروط و غیرمشروط

بررسی تجربه کشورهای مختلف در بکارگیری برنامه‌های پرداخت نقدی مشروط و غیر مشروط نشان می‌دهد که برنامه‌های مشروط در دستیابی به این هدف تور ایمنی موفق‌تر بوده‌اند. اگرچه یک

[ Downloaded from ejip.ir on 2026-11-10 ]

پرداخت نقدی غیرمشروط، درآمد خانوار و در نتیجه میزان استفاده آن خانوار از خدمات مختلف را تا حدودی افزایش می‌دهد، اما نظریه اقتصادی پیش‌بینی می‌کند که ایجاد شرط برای اینگونه پرداخت‌های نقدی ممکن است استفاده از خدمات را(در مقابل استفاده از کالاها) بیشتر افزایش دهد، زیرا این پرداخت‌ها در واقع قیمت استفاده از خدمات را کاهش می‌دهند. در حقیقت بسیاری از شواهد هرچند ناکافی موجود نشان می‌دهد که مشروط کردن پرداخت‌های نقدی، استفاده از خدمات را به‌طور قابل ملاحظه‌ای افزایش می‌دهد.

در برنامه‌های کنترل‌شده‌ای که در آنها به منظور مقایسه پرداخت‌های نقدی مشروط و غیرمشروط، این دو برنامه را در شرایط برابر و برای گروه‌های هدف مشابه به‌کار گرفته بودند، پرداخت‌های نقدی مشروط در مقایسه با پرداخت‌های غیرمشروط، آثار قابل ملاحظه‌ای بر دستیابی به اهداف سیاست‌گذار در اجرای چنین برنامه‌هایی نشان می‌دهد.

اغلب نظریات اقتصادی در رابطه با مساعدت‌های اجتماعی عمده توجه خود را به کاهش فشار وارد بر خانوارهای فقیر معطوف می‌دارند، نه افزایش فشارهای وارد بر آن‌ها. از این رو، پرداخت‌های نقدی مشروط می‌تواند در کاهش فشار اقتصادی- اجتماعی بر خانوارهای فقیر تأثیرگذارتر از پرداخت‌های غیرمشروط باشد. اما اینکه نظریات اقتصادی مزبور پرداخت‌های نقدی مشروط را تأیید و تصدیق می‌کنند، دلایل گوناگونی دارد از جمله اینکه عمدتاً خانواده‌های فقیر ارزش کمی برای تحصیل و مراقبت‌های بهداشتی فرزندانشان قائل هستند. خانواده‌های فقیر به دلیل فشارهای اقتصادی موجود، اغلب ارزش چندانی برای منافع آتی حاصل از تغذیه خوب، بهداشت و سلامت و آموزش قائل نمی‌شوند. جانبی تأمین امکان دسترسی خانوارها به چنین خدماتی در سطح جامعه بسیار بیشتر از منافع فردی آن است.

بررسی‌ها نشان می‌دهند که برنامه‌های پرداخت نقدی مشروط در جلب حمایت‌های سیاسی موفق‌ترند و از این رو می‌توانند بودجه‌های مساعدت اجتماعی بزرگتری را به خود اختصاص دهند. بنابراین، حتی اگر شرط‌های برنامه برای تغییر انگیزه‌های خانوارها چندان کارآمد نباشد، اما برای حصول اطمینان‌بخش عمومی و سیاست‌گذاران از اجرای برنامه‌های تور ایمنی ضروری است.

[ Downloaded from ejip.ir on 2026-11-10 ]

## ۷. نتیجه‌گیری

بررسی مبانی نظری برنامه‌های پرداخت نقدی حاکی از این واقعیت است که این برنامه‌ها در واقع یکی از انواع برنامه‌های تور ایمنی است که در اشکال متنوعی درکشورهای مختلف به اجرا در می‌آیند. تور ایمنی، نقش عمده‌ای در سیاست‌های توسعه در تمام کشورها ایفا می‌کند، اما در بکارگیری آن باید توجه داشت که تور ایمنی همواره پاسخ کامل و بسنده‌ای برای کاهش فقر یا مدیریت ریسک نمی‌باشد. از اینرو، طراحی و بکارگیری تور ایمنی در هر کشور می‌بایست متناسب با محیط اقتصادی، سیاسی و اجتماعی آن کشور صورت گیرد و به منظور تعدیل کاستی‌های آن در هر کشور می‌توان از ابزارهایی هم‌چون بیمه‌های اجتماعی و یا سایر سیاست‌های حمایت اجتماعی و سیاست‌های کاهش فقر استفاده نمود. بنابراین، با در نظر گرفتن این واقعیت که هیچ دستورالعملی به تنهایی تمام شرایط و مشکلات را پوشش نمی‌دهد لازم است که ترکیبی از برنامه‌های حمایتی در رابطه با کاهش فقر مزمن، فقر زودگذر و موقتی و نیز برنامه‌های حمایتی مرتبط با گروه‌های آسیب‌پذیر، به کار گرفته شود تا تور ایمنی از حداکثر کارایی لازم برخوردار شود.

## منابع


معینی، محمدرضا (۱۳۸۱)، "مدیریت ریسک اجتماعی رویکرد جدید بانک جهانی به مسأله حمایت اجتماعی"، *مجله مجلس و پژوهش*، شماره ۳۳، ویژه‌نامه نظام جامع رفاه و تأمین اجتماعی.

Asian Development Bank (2006), *Social Protection Index for Committed Poverty Reduction*, Manila: ADB.

Barrientos, Armando & Jocelyn DeJong (2004), "*Child Poverty and Cash Transfer,* Report 4, London: Save the Children and the Childhood Poverty Research and Policy Center.

Bertrand, M., Mullainathan, Sendhil & Douglas Miller (2003), "Public Policy and Extended Families: Evidence from Pensions in South Africa", *World Bank Economic Review,* NO.17 1, PP.27–50.

Castaneda, Tarcisio (1998), *The Design, Implementation and Impact of Food Stamp Programs in Developing Countries*, Washington, DC: World Bank. Coady, David, Grosh, Margaret & John Hoddinott, (2004), *Targeting of Transfers in Developing Countries: Review of Lessons and Experience, Washington, D.C.* World Bank.

Devereux, Stephen, Jenni Marshall, Jane MacAskill & Larissa Pelham (2005), *Making Cash Count: Lessons from Cash Transfer Schemes in East and Southern Africa for Supporting the Most Vulnerable Children and Households*, Report for the United Nations Children's Fund, London and Brighton: Save the Children, Help Age International and Institute of Development Studies.


[ Downloaded from ejip.ir on 2026-11-10 ]

Ezemenari, Kene & Kalanidhi Subbarao (1999), "Jamaica's Food Stamp Program: Impacts on Poverty and Welfare", *Policy Research Working Paper 2207*, Washington, DC: World Bank.

Grosh, Margaret, Carlo Del Ninno, Emil Tesliuc & Azedine Ouerghi (2008), *For Protection & Promotion, The Design & Implementation of Effective Safety Nets*, World Bank.

Grosh, Margaret (1992), "The Jamaican Food Stamps Programme: A Case Study in Targeting", *Food Policy*, Vol. 17, No. 1, PP. 23–40.

Harvey, Paul (2005), *Cash and Vouchers in Emergencies,* Humanitarian Policy Group Discussion Paper, London: Overseas Development Institute. Howell, Fiona (2001), *Social Assistance: Theoretical Background*, In Isabel Ortiz, ed., Social Protection in Asia and the Pacifi c. Manila: Asian Development Bank.

Kanbur, Ravi (2005), *Pareto's Revenge*, Ithaca, NY: Cornell University. Lindert, Kathy, Emmanuel Skoufi as & Joseph Shapiro (2006), *Redistributing Income to the Poor and the Rich: Public Transfers in Latin America and the Caribbean*, Social Protection Discussion Paper 605, Washington DC: World Bank.

Mont, Daniel (2006), *Disability in Conditional Cash Transfer Programs: Drawing on Experience in LAC*, Paper Presented at the Third International Conference on

Conditional Cash Transfers, Istanbul, June, PP. 26-30Office of the Vice President and Ministry of Home Affairs (2006), *Cash Transfers for Orphan and Vulnerable Children (OVC), Programme Design Cash Transfer Pilot Project*, Nairobi: Office of the Vice President and Ministry of Home Affairs.

Pop, Lucian, Richard Florescu & Emil Tesliuc Forthcoming, *Program Implementation Matters for Targeting Performance-vidence and Lessons from Eastern and Central Europe: Country Study Romania*, Social Protection Discussion Paper Series, Washington DC: World Bank.

Rawlings, Laura B. & Gloria M. Rubio (2003), "Evaluating the Impact of Conditional Cash Transfer Programs, Lessons from Latin America*"*, *World Bank Policy Research Working Paper 3119.*

Sadoulet, Elisabeth, Frederico Finan, Alain De Janvry & Renos Vaki (2004), *Can Conditional Cash Transfer Programs Improve Social Risk Management?*, Social Protection Discussio Paper 0420, Washington D.C. World Bank.

Schady, Norbert, R.& Maria Caridad Araujo (2006), *Cash, Conditions, School Enrollment, and Child Work: Evidence from a Randomized Experiment in Ecuador*, Policy Research Working Paper 3930, Washington, DC: World Bank.

Tabor, Steven (2002), *Assisting the Poor with Cash: Design and Implementation of Social Transfer Programs*, Working Paper, Social Safety Net Primer Series, Washington D.C., World Bank.

Tesliuc, Cornelia Mihaela (2004), *Poverty Trends in Bulgaria: (2001–2003)*, Unpublished Report, Washington D.C., World Bank.

World Bank (2005), *Egypt—Toward a More Effective Social Policy: Subsidies and Social Safety Nets*, Draft Report 33550-EG, Washington D.C.

[ Downloaded from ejip.ir on 2026-11-10 ]